

MAAHANMUUTTAJIEN SUOMEN KIELEN TAIDON RIITTÄVYYS JA TYÖLLISTYMISEN MAHDOLLISUUDET

Mirja Tarnanen, Jyväskylän yliopisto
Sari Pöyhönen, Jyväskylän yliopisto

Sekä tutkimukset että kielikoulutuspoliittiset linjaukset tukevat näkemystä, jonka mukaan kohdemaan kielitaito on yksi keskeisistä tekijöistä maahanmuuttajan työllistymisessä. Tarkastelemme tässä artikkelissa maahanmuuttajien kielitaidon riittävyyttä, kotoutumista ja työllistymistä seuraavien kysymysten kautta: Miten maahanmuuttajat itse arvioivat omaa suomen kielen taitoaan ja miten itsearviointit suhteutuvat ulkopuolisiin arviointeihin, millaisia näkemyksiä maahanmuuttajien suomen kielen kielitaidosta ja sen riittävyydestä on maahanmuuttotyön asiantuntijoilla sekä millainen kokonaiskuva tämän pohjalta hahmottuu kielitaidon riittävyydestä? Tutkimusaineisto koostuu maahanmuuttajille osoitetusta kyselystä (n=805) ja Yleisten kielitutkintojen tasoarvioista sekä maahanmuuttotyön asiantuntijoiden haastatteluista. Tulosten mukaan asiantuntijapuheessa nykyisen työelämälähtöisen kotoutumiskoulutuksen tavoitetasoa ei pidetä riittävänä työelämän tarpeisiin, vaikka suurin osa kyselyyn vastanneista maahanmuuttajista arvioi kielitaitonsa (puhuminen, kirjoittaminen, lukeminen ja puheen ymmärtäminen) vähintään melko hyväksi. Itsearviointitulokset osoittautuivat ulkopuoliseen arviointiin suhteutettuna pääpiirteissään osuviksi. Merkittävä haaste on edelleen se, miten kielitaitoon suhtaudutaan, miten yksilö etenee koulutuksensa mukaiseen työhön ja mikä on kielikoulutuksen rooli työmarkkina-arvon ja ns. suomalaisuusvajeen paikkaamisessa.

avainsanat: maahanmuuttajat, kielitaito, kotoutuminen, työllistyminen

Mirja Tarnanen
Opettajankoulutuslaitos/
Department of Teacher Education
PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto /
University of Jyväskylä
mirja.tarnanen@jyu.fi

Sari Pöyhönen
Soveltavan kielentutkimuksen keskus /
Centre for Applied Language Studies
PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto /
University of Jyväskylä
sari.h.poyhonen@jyu.fi

TUTKIMUKSEN TAUSTA

Kielitaito ja maahanmuuttajan työmarkkina-asema, kuten työllistyminen ja palkka, ovat kiinteästi linkittyneet toisiinsa. Esimerkiksi Saksassa ja Isossa-Britanniassa tehdyissä tutkimuksissa on osoitettu kielitaidon selittävän maahanmuuttajien palkkatasoa (Dustmann & Fabbri, 2003; Euwals, Dagevos, Gijsberts & Roodenburg, 2007). Toisaalta töissä olevilla maahanmuuttajilla on paremmat mahdollisuudet kehittää kielitaitoaan kuin niillä, joilla ei ole vastaavia yhteyksiä kohdekielisten kanssa. Kielitaito voidaankin nähdä avaimena

tasavertaisiin mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnan toimintaan, päästä opiskelemaan ja työllistyä (esim. Paananen, 2005; Arajärvi, 2009).

Useat Euroopan maat edellyttävät kohde- maan kielitaitoa kansalaisuuden hakijoilta, vaikka kielitaitovaatimusten taitotaso vaihtelee maittain (ks. Extra, Spotti & van Avermaet, 2009). Etenkin talousalan tutkijoita on kiinnostanut kansalaisuuden, kielitaidon ja työllistymisen yhteys. Sekä Saksassa että Hollannissa maan kansalaisuuden mukanaan tuomina hyötyinä nähdään poliittiset oikeudet (esim. äänioikeus), kansalaisoikeudet (esim. sosiaaliturva) sekä pääsy julkishallinnon työtehtäviin (Euwals ym., 2007). Kansalaisuuden hakemista voivat kuitenkin motivoida näitä enemmän liikkuvuuden parantuminen ja sosiaalinen status. Toisaalta pelkän hyötynäkökulman esiintuominen ei tee oikeutta niille maahanmuuttajille, jotka kokevat kansalaisuuden hakemisen aiheuttavan menetyksiä, jollaisia ovat esimerkiksi hakemisesta aiheutuvat kustannukset, stressi sekä kotimaan kansalaisuuden menettäminen, jos kaksoiskansalaisuus ei ole mahdollinen.

Kielitaito ja työllistyminen näyttäisivät olevan yhteydessä toisiinsa, mutta suhteen luonne herättää keskustelua mm. siitä, missä määrin on tarkoituksenmukaista tarkastella kielitaitoa yksistään selittävänä muuttujana, laskea korrelaatioita näiden kahden välillä tai hakea tätä kautta tukea poliittiselle argumentoinnille. Työllistymisessä ja kotoutumisessa on ylipääntään kyse monimuotoisemmasta ilmiöstä kuin yhden selittävän tekijän, esimerkiksi koulutuksen, etnisen taustan, sosiaalisen aseman tai riittävän kielitaidon vaikutuksesta. Jo pelkästään kielitaito käsitteenä, kuten sen riittävyyskin, voivat saada erilaisia tulkintoja sen mukaan, miten kielitaito ymmärretään ja määritellään ja miten ja mihin riittävyttä suhteutetaan.

Tarkastelemme tässä artikkelissa maahanmuuttajien kielitaitoa ja sen riittävyttä työllistymisen ja työelämän näkökulmasta. Työ-

elämällä viittaamme laajaan työmarkkinoiden spektriin julkisella ja yksityisellä sekä kolmannella sektorilla (ks. Forsander, 2004). Kielitaidon riittävyys puolestaan voi saada erilaisia tulkintoja sen mukaan, tarkastellaanko sitä koulutuksen järjestäjien, viranomaisten, työelämäneustedustajien vai maahanmuuttajien itsensä näkökulmasta. Tavoitteenamme on selvittää, 1) miten maahanmuuttajat itsearvioivat suomen kielen taitoaan ja miten itsearviointi suhteutuu ulkopuoliseen arviointiin kielitaidosta, 2) millaisia arkimerkityksiä kielitaidolle annetaan asiantuntijapuheessa, ja 3) millaisen kokonaiskuvan arviointi- ja haastatteluaineisto tarjoavat kielitaidon riittävyuden problematiikasta.¹

TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimusaineistomme koostuu kvantitatiivisesta ja kvalitatiivisesta aineistosta: kyselyaineistosta ja Yleisten kielitutkintojen tasoarvioista sekä asiantuntijoiden haastatteluista. Kyselyaineisto kerättiin Osallisena Suomessa -hankkeen kehittämissuunnitelman laatimisen yhteydessä (ks. Pöyhönen, Tarnanen, Vehviläinen, Virtanen & Pihlaja, 2010). Kysely oli osa Yleisten kielitutkintojen² taustatietokyselyä, jota laajennettiin hanketta varten. Kyselyaineisto ja Yleisten kielitutkintojen tasoarviot arviot liittyvät yhteen suomen kielen keskitason tutkintokertaan, johon osallistui 805 henkilöä. Tutkinnon tasoarvioita koskeva aineisto koostuu tutkinnon suorittaneiden

¹ Tutkimus on toteutettu Suomen Akatemian rahoittamassa (2011–2014) hankkeessa Transforming Professional Integration – Integroituminen ammattiyhteisöihin Suomessa (ISIS).

² Yleiset kielitutkinnot on kansallinen tutkintojärjestelmä, jossa voi saada kielitaitotodistuksen yhdeksässä eri kielessä kolmella tutkintotasolla (perus-, keski- ja ylin taso). Yleiset kielitutkinnot perustuvat toiminnalliseen ja vuorovaikutukselliseen käsitykseen kielitaidosta. Yleisimmät syyt suorittaa tutkinto ovat kansalaisuuden, työn tai opiskelupaikan hakeminen (ks. tarkemmin Tarnanen, Härmälä & Neittaanmäki, 2010).

saamista arvioista puheen ymmärtämisen, puhumisen, tekstin ymmärtämisen, kirjoittamisen, rakenteiden ja sanaston hallinnan kokeesta sekä näihin perustuvasta yleistasoarviosta.

Kyselyssä selvitettiin vastaajien taustatietoja ja suomen kielen käyttöä sekä pyydettiin vastaajia itsearvioimaan suomen kielen taitoaan. Taustatietoihin kuuluivat esimerkiksi sukupuoli, äidinkieli, koulutus, Suomeen tulosityy ja Suomessa asumisaika. Kielenkäyttöön keskittyvissä kysymyksissä tarkasteltiin esimerkiksi, miten usein (lähes päivittäin, kerran pari viikossa, kerran kuussa tai harvemmin, en lainkaan) vastaaja lukee suomenkielisiä lehtiä, puhuu suomea ystävien ja tuttavien kanssa tai käyttää suomea asiointilanteissa. Kyselyn itsearviointiosuudessa vastaajia pyydettiin arvioimaan kolmiportaisella skaalalla (hyvin, melko hyvin, huonosti), miten hän osaa mielestään puhua ja kirjoittaa suomen kielellä sekä miten hän ymmärtää suomenkielistä tekstiä ja puhetta. Tässä artikkelissa keskitytään erityisesti kyselyn itsearviointiosuuteen.

Kyselyaineistoa tarkasteltiin paitsi suorina jakaamina myös ristiintaulukoinnin avulla, jotta voitiin analysoida muuttujien välistä riippuvuutta. Jäännösten³ avulla etsittiin mahdollisia tyyppejä (tilastolliseen riippumattomuusmalliin verrattuna yhteyttä esiintyy enemmän) ja antityyppejä (tilastolliseen riippumattomuusmalliin verrattuna yhteyttä esiintyy harvemmin). Näiden esiintyminen on merkki muuttujien välisistä riippuvuuksista. Analyysissä ei tukeuduttu korrelaatioihin, koska tutkinnon ja itsearvioinnin asteikot skaalautuvat eri tavoin.

Kyselyyn vastanneista 805 henkilöstä naisia oli 61 prosenttia ja miehiä 39 prosenttia. Ikäjakaumaltaan heistä oli 30–39-vuotiaita 43 prosenttia, 20–29-vuotiaita 23 prosenttia, 40–49-vuotiaita 22 prosenttia, 50–59-vuo-

tiaita 9 prosenttia, alle 20-vuotiaita 1,4 prosenttia ja yli 60-vuotiaita 1,9 prosenttia. Äidinkieleksi ilmoitettiin yli 60 kieltä, joista yleisimmät olivat venäjä (34,3 %), kurdi (6,5 %), arabia (5,4 %), viro (5,4 %), turkki (3,5 %), somali (2,8 %), espanja (2,8 %), albania (2,2 %) ja kiina (2 %). Koulutuksen osalta viidenneksellä oli suomalaista peruskoulua vastaava koulutus, noin 10 prosentilla lukiokoulutus, viidenneksellä ammatillinen koulutus ja 46 prosentilla joko ammattikorkeakoulu- tai korkeakoulututkinto. Työssä vastaajista oli 43 prosenttia, opiskelijoita oli 15, työvoimakoulutuksen opiskelijoita 12 ja työttömiä 25 prosenttia. Kotivanhempina toimi 4 prosenttia vastaajista, ja eläkeläisiä oli prosentti.

Suomessa vastaajista oli asunut noin neljännes yli 10 vuotta, 17 prosenttia 7–9 vuotta, 27 prosenttia 3–6 vuotta, 27 prosenttia 1–3 vuotta ja 3 prosenttia alle vuoden. Kaksi prosenttia vastaajista ei ollut koskaan asunut Suomessa. Kotoutumiskoulutukseen vastaajista oli osallistunut 61 prosenttia. Noin puolet vastaajista oli opiskellut suomen kieltä yhdestä kolmeen vuotta, vajaa neljännes alle vuoden, 11 prosenttia kuudesta neljään vuotta ja 7 prosenttia yli kuusi vuotta. Vastaajista 6 prosenttia ei ollut opiskellut suomea lainkaan.

Haastatteluaineisto kerättiin vuonna 2009 Maahanmuuttajien kielikoulutus kotoutumiskoulutuksessa -selvityksen aikana (Pöyhönen, Tarnanen, Kyllönen, Vehviläinen & Rynkänen, 2009). Haastateltavien valinnassa otettiin lähtökohdaksi harkittu aineistonvalinta (purposeful selection of data, ks. Hoffman, 2009) siten, että haastateltavat edustivat kotoutumiskoulutuksen eri vastuutahoja (lainsäädäntöä ja työvoimapolitiikkaa sekä koulutuksen rahoitusta, hankintaa, tarjontaa ja toteutusta) valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Asiantuntijahaastatteluita oli kaikkiaan seitsemän.

³ Jäännökset perustuvat havaittujen ja odotettujen frekvenssien vertaamiseen kussakin solussa.

Tallennetut haastattelut olivat pituudeltaan tunnista kahteen tuntiin. Kyse oli puolistrukturoiduista teemahaastatteluista, joiden sisällöt vaihtelivat asiantuntijoittain. Kotoutumiskoulutuksen linjauksiin, rahoitukseen ja hankintaan liittyvistä kysymyksistä haastateltiin kahta sisäasiainministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön virkamiestä sekä kahta ELY-keskuksen asiantuntijaa. Kotoutumiskoulutuksen tarjoajan ja kouluttajan näkökulma oli esillä kahdessa kotoutumiskouluttajan haastattelussa. Molemmilla oli vankka kokemus hyvin erityyppisistä oppijoista sekä erilaisista tavoista toteuttaa kotoutumiskoulutusta. Kotoutumiskoulutukseen ja maahanmuuttotyön paikallisiin haasteisiin sekä kotoutujien työllistymiseen keskityttiin yhden kaupungin maahanmuuttojohtajan kanssa. Kaikissa haastatteluissa läpäisevänä teemana olivat kielitaito ja työelämäyhteydet.

Haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysin menetelmin. Tavoitteena oli kuvata tutkittavaa ilmiötä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa (Tuomi & Sarajarvi, 2006). Keskityimme aluksi niihin sisältöihin, joissa asiantuntijat kuvaavat kotoutumiskoulutusta järjestelmänä sekä sen työelämälähtöisyyden vahvuuksia ja heikkouksia. Tätä kautta pääsimme tarkastelemaan sitä, miten asiantuntijat kielentävät näkemyksiään kielitaidosta (Dufva, Lähtenmäki & Isoherranen, 1996) ja sitä, miten he näkevät sen linkittyvän kotoutumiskoulutukseen, työelämään sekä maahanmuuttajien jokapäiväiseen elämään yhteisön jäsenenä.

KIELITAITO RESURSSINA JA KOTOUTUMISKOULUTUS TYÖELÄMÄÄN VALMENTAJANA

Kielitaidon yhteyttä työllistymiseen pidetään mediassa ja viranomaispuheessa usein itsestäänselvyyttenä (ks. esim. Helsingin Sanomat, 2008). Toisaalta kielitaitokaan ei

aina riitä: erinomaisen kielitaidon omaava ja ammatillisesti koulutettu maahanmuuttaja ei välttämättä työllisty, sillä häntä leimaa ns. suomalaisuusvaje, joka voi ilmetä esimerkiksi vääränlaisena nimenä, pukeutumisenä tai puheen aksenttina (ks. Knocke & Herzberg, 2000; Forsander, 2004).

Kielitaitoa on aikojen kuluessa tarkasteltu eri näkökulmista sen mukaan, onko se ymmärretty enemmän rakennejärjestelmänä vai vuorovaikutuksen välineenä vai kenties sekä yksilön kognitiivisena ominaisuutena että sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä. Nykyinen kielienopetus eri koulutustasoilla ja kotoutumiskoulutuksessa perustuu opetussuunnitelmiin, joiden lähtökohtana on viestinnällinen kielitaitokäsitys. Oppiminen nähdään yksilöllisenä prosessina, jossa korostuvat yhteisöjen jäsenyys, tilanteisuus sekä erilaisten strategioiden käyttö (ks. EVK, 2003; Opetushallitus, 2007). Se, millaista kielitaitokäsitystä opetussuunnitelmat heijastelevat, ei kuvaa kuitenkaan suoraan sitä, millaisen pedagogiikan ja millaisten kielitaitokäsitysten varaan yksittäisten opettajien kielienopetus rakentuu.

Sen lisäksi, että kielitaitoon voidaan viitata eri tavoin, kielitaitoon voidaan katsoa kuuluvaksi erilaisia taitokomponentteja. Perinteisesti kielitaito jaetaan produktiivisiin ja reseptiivisiin taitoihin eli puhumisen ja kirjoittamisen sekä tekstin ja puheen ymmärtämisen taitoihin. Kielitaitoa koskevissa teoreettisissa kuvauksissa kielellinen viestintätaito koostuu kielellisen kompetenssin lisäksi sosiolingvistiksestä ja pragmaattisesta kompetenssista (esim. Bachman & Palmer, 1996). Monissa yhteyksissä on kuitenkin mahdotonta tietää, mihin kielitaidosta puhuttaessa viitataan. Tarkoittaanko esimerkiksi vain suullista kielitaitoa, työelämän kirjallisissa kielenkäyttötilanteissa selviämistä vai ehkä yksinkertaisesti sitä, että vuorovaikutuskumppanin näkökulmasta katsottuna kielenkäyttäjän puhuma suomi kuulostaa sujuvalta (vrt. Lauranto, 2005;

Kokkonen & Tanner, 2008)? Kielitaidon voidaan arvioida olevan myös erilaatuista – esimerkiksi heikkoa, hyvää tai erinomaista – tai se voi olla riittävää tilanteen ja kulloisenkin arvioijan kannalta katsoen.

Kielitaidon riittävyys saakin erilaisia tulokintoja sen mukaan, mistä näkökulmasta sitä tarkastellaan. Työelämän näkökulmasta se voidaan nähdä osana ammatillista kompetenssia (esim. Härmälä 2008). Lainsäädännön mukaan se voi tarjota täysivaltaisen yhteisön jäsenyyden. Viranomaiselle riittävyys voi toimittaa portinvartijan tehtävää. Maahanmuuttaja itse voi puolestaan nähdä riittävyyden synonyymina pärjäämiselle jokapäiväisessä elämässä. (ks. esim. HE 80/2010; Shohamy, 2006; Suni, 2010; Tarnanen, 2005.) Kielitaitoa ja sen riittävyyttä on siis lähes mahdotonta pakottaa samalle jatkumolle käymättä neuvottelua siitä, mitä eri tahot niillä tarkoittavat.

Mielenkiintoista onkin päästä käsiksi siihen, millaisia merkityksiä kielitaito saa viranomaisdiskursseissa ja miten maahanmuuttajat itse arvioivat omaa kielitaitoaan. Kielitaitoon liitettjä merkityksiä voisi kuvata myös käsitteiksi. Niitä ei tässä nähdä pysyvinä rakenteina vaan varioivina, dynaamisina ja vuorovaikutuksessa muodostuvina ja ylläpidettävänä (Aro, 2009; Dufva ym., 1996; ks. myös Virtanen tässä lehdessä). Kielitaito on eittämättä identiteettikysymys, ja riittävyys voi näin ollen perustua yksilön subjektiiviseen kokemukseen omasta kielitaidostaan, mutta kielitaito voidaan myös etäännyttää yhteiskunnalliseksi resurssiksi ja riittävyys ehdoksi työllistymiselle. Koulutus on mielenkiintoisessa risteyskohdassa, jossa se ohjaa yksilöä kehittämään kielitaitoaan ja pyrkii samalla vastamaan yhteiskunnallisiin tavoitteisiin.

Nyky-yhteiskuntaa kuvataan oppimisyhteiskunnaksi. Yhteiskunnan jäsenyys, kuten työllistyminen ja työpaikan säilyttäminen, edellyttää yksilöltä kykyä ja halua oppia sekä ylläpitää ja kehittää kompetenssiaan. Tästä

seuraa ajatus, jonka mukaan yhteiskunnan ongelmat, esimerkiksi työttömyys, kiteytyvät oppimisen ongelmiksi, joita taas ratkaistaan koulutuksen avulla (Simons & Masschelein, 2008). Yksi esimerkki tällaisesta ajatusvyyhdistä on juuri keskustelu maahanmuuttajien kielitaidon riittävyydestä kotoutumisen ja työelämän kannalta; yhteiskunnan näkökulmasta keskeisenä ratkaisuna pidetään kielikoulutuksen lisäämistä (Sisäasiainministeriö, 2009).

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus on suunnattu kotoutumisen alkuvaiheessa oleville työttömille maahanmuuttajille, joilla on voimassa oleva kotoutumissuunnitelma. Se on tavallisesti työvoimapoliittista aikuiskoulutusta, joka hankitaan kilpailutuksen kautta ja jota tarjoavat aikuiskoulutusorganisaatiot, kuten ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset ja vapaan sivistystyön oppilaitokset. Opetussuunnitelmasuosituksen mukaan (Opetushallitus, 2007) kotoutumiskoulutuksen tavoitteena on antaa aikuiselle maahanmuuttajalle sellaiset kielelliset, yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja elämänhallintaan liittyvät valmiudet, joiden avulla hän pystyy selviytymään jokapäiväisen elämän tilanteissa uudessa ympäristössään, toimimaan työelämässä ja hakeutumaan jatko-opintoihin.

Kotoutumiskoulutuksen kielitaidon tavoitetasoksi on asetettu toimiva peruskielitaito, jota kutsutaan B1.1-tasoksi Eurooppalaisen viitekehysten (EVK) 6-portaista taitotasoa edellytetään kansalaisuuden hakijoilta, ja se vastaa myös julkishallinnon henkilöstöltä edellytettyä tyydyttävää suomen tai ruotsin kielten taitoa sekä Yleisten kielitutkintojen taitotasoa 3. Tämä tarkoittaa kielitaidon tasoa, jolla kielenkäyttäjä pystyy mm. seuraamaan yleistietoon perustuvaa puhetta, ymmärtää puheesta ja teksteistä pääajatuksia ja keskeiset yksityiskohdat sekä osaa viestiä suullisesti itselleen tärkeistä asioista ja selviy-

tyy arkitilanteista ja epävirallisista keskusteluista (Opetushallitus, 2007: 21). Toimivalla peruskielitaidolla yksilön siis katsotaan selviävän monista jokapäiväisistä tilanteista työssä ja vapaa-aikana. Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmasuosituksen kielitaitokäsitystä voidaan siis luonnehtia toiminnalliseksi, koska lähtökohtana on kielen vuorovaikutuksellinen luonne (EVK, 2003).

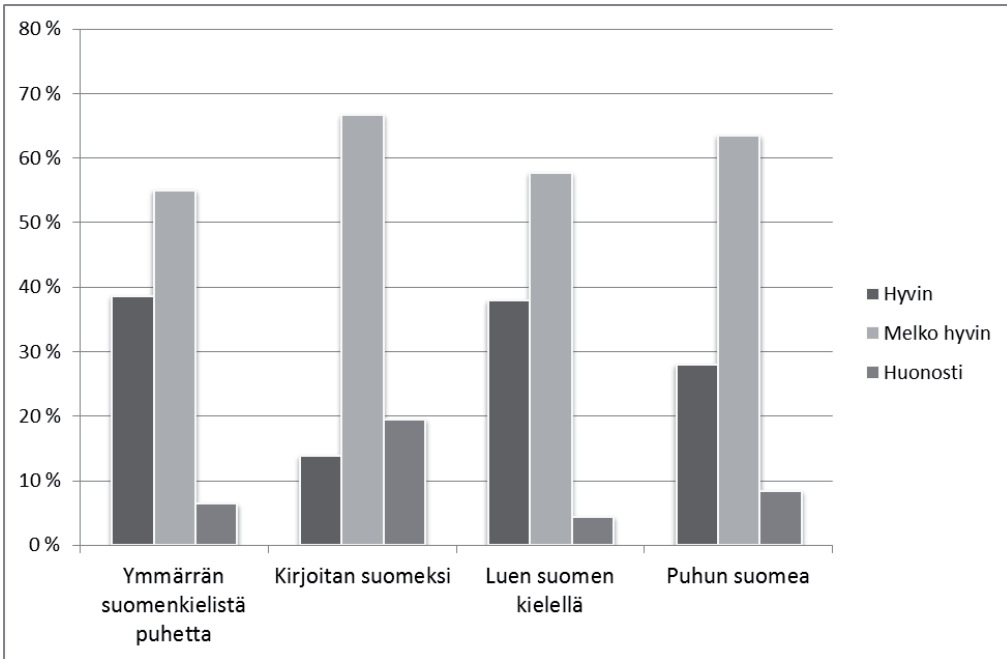
Kotoutumiskoulutuksen tavoitteita ja tuloksia on viime vuosina arvioitu mm. työelämän kannalta (esim. Työministeriö, 2005; Työ- ja elinkeinoministeriö, 2007; Arajärvi, 2009; Pöyhönen ym., 2010). Arvioissa pidetään myönteisenä sitä, että kotoutumiskoulutuksen tavoitteena – vaikka etäisenäkin – on aikuisen maahanmuuttajan työllistyminen. Selvitykset myös osoittavat, että koulutus lisää merkittävästi maahanmuuttajan työelämävalmiuksia. Toisaalta selvityksissä on havaittu, että kotoutumiskoulutuksen kytkös työelämän kieli- ja viestintätaitoihin saattaa olla hyvin heikko. Myös kotoutujien yksilölliset tarpeet ja tavoitteet ovat jääneet taka-alalle järjestelmän joustamattomuuden vuoksi. Arvioissa on pohdittu niin ikään kotoutumiskoulutuksen markkina-arvoa eli sitä, miten työnantajat ja maahanmuuttajat itse näkevät kotoutumiskoulutuksen merkityksen työllistymisessä (Suokonautio 2008). Myös maahanmuuttosyn (esim. pakolainen, työperusteinen) vaikutuksia työllistymiseen on pohdittu, ja sen on arvioitu olevan yksi yhteiskunnan kerrostuneisuutta luova tekijä (ks. esim. Forsander, 2004).

SUOMEN KIELEN TAITO ARVIOINTIEN JA MAAHANMUUTTOTYÖN ASiantuntijoiden VALOTTAMANA

Kysely- ja kielitaitotutkimintoaineisto: itsearviointi ja kielitaitoarviot suhteessa itsearviointiin

Kyselyyn vastanneista suomen kielen keskitason testin osallistujista (n=805) 70 prosenttia on asunut Suomessa vähintään kolme vuotta ja yli 90 prosenttia on opiskellut suomen kieltä. Suomenkielinen elinympäristö ja kielitaidon aktiivinen hyödyntäminen näkyvät siinä, kuinka usein vastaajat raportoivat käyttävänsä suomen kieltä erilaisissa tilanteissa. Lähes 80 prosenttia vastaajista käyttää suomen kieltä päivittäin työssä tai opinnoissa. Yli puolet heistä käyttää päivittäin myös medioita (Internet, TV, radio) suomen kielellä. Vastaajista 80 prosenttia puhuu suomea ystävien ja tuttavien kanssa vähintään kerran pari viikossa. Suomen kieltä siis käytetään tuottaen ja ymmärtäen sekä institutionaalisissa että tuttavallisissa sosiaalisissa tilanteissa. Aiemmat tutkimukset (esim. Rydén 2007) osoittavat, että sosiaalisilla verkostoilla on suuri merkitys kielitaidon kehittymiselle. Mutta millaiseksi vastaajat sitten arvioivat oman suomen kielen taitonsa?

Kuvioon 1 on koottu vastaajien itsearviointi suomen kielen puhumisen, lukemisen, kirjoittamisen ja puheen ymmärtämisen taito, joita arvioitiin kolmiportaisella asteikolla: hyvin, melko hyvin ja huonosti. Vaihtoehtoa ”en ollenkaan” ei ollut tarkoituksenmukaista lisätä kyselyyn, koska vastaajat osallistuivat keskitason tutkintoon, jota edeltää perustason tutkinto. Vastaajat ovat voineet suomen kielen taitoaan arvioidessaan ajatella keskenään hyvinkin erilaisia puhumisen, ymmärtämisen ja kirjoittamisen tilanteita, mutta

Kuvio 1. Vastaajien itsearvioima suomen kielen taito.

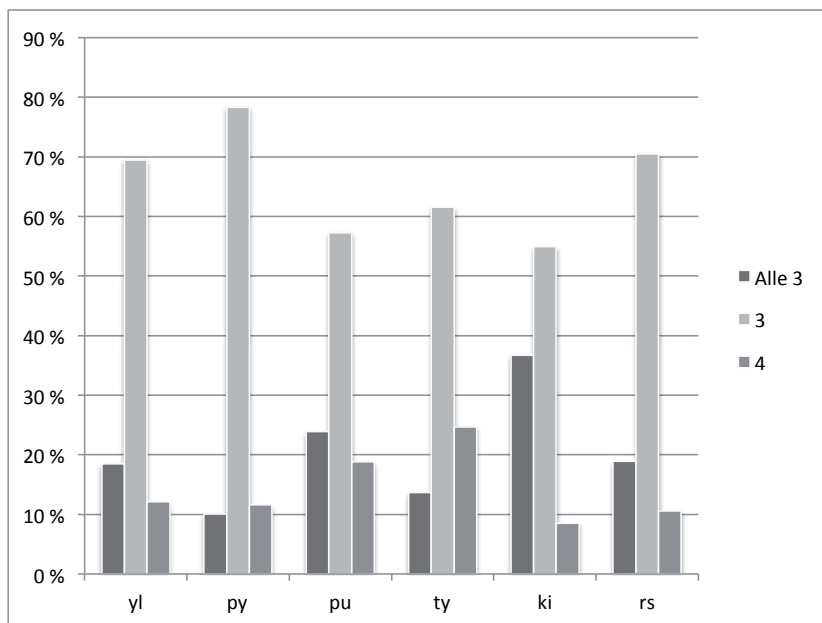
lähtökohtana on heidän oma kokemuksensa siitä, millaiseksi he kokevat produktiiviset ja reseptiiviset taitonsa. Itsearvioinnit antavat suuntaa siitä, miten riittävänä vastaajat pitävät omaa kielitaitoaan näiden neljän osataidon osalta olettaen, että asteikon ”melko hyvin” ja ”hyvin” indikoivat tyytyväisyyttä.

Suurin osa vastaajista pitää taitoaan vähintään melko hyvänä kaikissa neljässä taidossa. Vahvimpana pidetään suomen kielen lukemisen ja puheen ymmärtämisen taitoa, sillä niissä omaa taitoaan hyvänä pitävien osuus on kahta muuta taitoa korkeampi ja toisaalta huonona taitoaan pitävien osuus matalin. Heikoimmaksi taidoksi arvioidaan kirjoittamisen taito, sillä viidennes vastaajista pitää taitoaan huonona ja alle viidennes puolestaan hyvänä. Tulokset ovat jokseenkin samansuuntaisia sen kanssa, miten vastaajat raportoivat käyttävänsä suomen kieltä, sillä yli 80 prosenttia vastaajista lukee suomenkielisiä lehtiä ja seuraa medioita vähintään viikoittain. Va-

rovasti tulkiten kielitaito siis koetaan paremmaksi niissä taidoissa, joita käytetään säännöllisesti. Seuraavassa tarkastellaan, miten itsearvioinnit suhteutuvat vastaajien Yleisistä kielitutkinnoista saamiin taitotasoarvioihin.

Kuviossa 2 on vastaajien Yleisestä kielitutkinnosta saadut todistusarvot puheen ymmärtämisestä (py), puhumisesta (pu), tekstin ymmärtämisestä (ty), kirjoittamisesta (ki) sekä rakenteiden ja sanaston hallinnasta (rs). Lyhenne yl viittaa yleistaitotasoon, joka perustuu edellä mainittuihin viiteen taitoon. Tutkintosuoritukset arvioidaan 6-portaisella asteikolla, joista perustasolla ovat käytettävissä tasot 1–2, keskitasolla tasot 3–4 ja ylimmällä tasolla 5–6⁴. Tutkinnon suorittaja voi siis saada keskitason tutkinnosta tasoarvion

⁴ Yleisten kielitutkintojen (YKI) asteikko on linkitetty Yleiseurooppalaisen viitekehysten (EVK) asteikkoon siten, että YKI-asteikon 1 vastaa EVK-asteikon A1-tasoa, 2 A2-tasoa, 3 B1-tasoa, 4 B2-tasoa, 5 C1-tasoa ja 6 C2-tasoa.

Kuvio 2. Vastaajien Yleisestä kielitutkinnosta saamat taitotasoarviot taidoittain.

alle 3, 3 tai 4, joista alle 3 viittaa siihen, että tutkinnossa osoitettu kielitaito ei vastaa keskitason kriteereitä⁵.

⁵ **Taitotaso 4:** Ymmärtää normaalitempoista kasvokkain puhetta ja keskustelua yleisistä aihepiireistä sekä mm. televisioista ja radiosta kuultavaa puhetta, mutta joitakin yksityiskohtia saattaa jäädä ymmärtämättä. Nopea puhekieli ja murteellinen puhe tuottavat kuitenkin vaikeuksia. Ymmärtää vaivatta yleisiä aihepiirejä käsitteleviä tekstejä, joskin muutamat tekstin välittämät sävyerot voivat jäädä epäselviksi. Selviää melko hyvin myös vieraammissa puhetilanteissa. Pystyy kirjoittamaan sekä yksityisiä että puolivirallisia tekstejä ja esittämään ajatuksiaan yhtenäisinä kokonaisuuksina. Tekee puheessa ja kirjoituksessa eron virallisen ja epävirallisen kielimuodon välillä. Hallitsee peruskiehopin ja -sanaston hyvin.

Taitotaso 3: Ymmärtää pidempää puhetta ja keskeisen ajatuksen monista televisio- ja radio-ohjelmista, jos aihepiiri on suhteellisen tuttu. Ymmärtää tavallisia tekstejä, jotka eivät vaadi aiheen tuntemusta. Normaalitempoinen puhe ja vaativimmat tekstit saattavat tuottaa vaikeuksia, jos puhejakso on pitkä ja aihepiiri vieras. Selviää tavallisimmissa käytännön puhetilanteissa ja pystyy kirjoittamaan yksinkertaista, yhtenäistä tekstiä tavalisista aiheista, vaikkakin kieliopilliset ja sanastolliset puutteet toisinaan vaikeuttavat ymmärtämistä. Hallitsee hyvin jokapäiväisiin tilanteisiin liittyvän sanaston ja peruskiehopin keskeiset rakenteet.

Ks. tasokuvaukset osataidoittain www.oph.fi

Kuten kuvio 2 osoittaa, vähiten taitotason alle 3 suorituksia on puheen ymmärtämisessä ja tekstin ymmärtämisessä. Näissä kahdessa taidossa lähes 90 prosentin taito vastaa keskitason taitoa eli myös valtakunnallisia kynnys- ja tavoitetasoja, joita ovat mm. kansalaisuuden hakeminen (YKI 3), kotoutumiskoulutuksen tavoitetaso (B1.1) ja ammatillisten opintojen kynnystaso (B1). Toisaalta jos katsotaan pelkästään taitotason 4 osuuksia, niitä on eniten tekstin ymmärtämisessä (24,6 %) ja puhumisessa (18,8 %). Tosin puhumisessa taitotason alle 3 osuuskin on korkea eli 23,9 prosenttia. Kaikkein heikoin taito on kirjoittaminen, jossa taitotason alle 3 saaneiden osuus on 36,6 prosenttia ja taitotason 4 osuus 8,4 prosenttia.

Jos verrataan vastaajien itsearvioimaa kielitaitoa ja Yleisten kielitutkintojen tasoarvioita, tuloksissa on nähtävissä samankaltaisuutta. Tekstin ja puheen ymmärtäminen osoittautuivat molemmissa arvioinneissa vahvimiksi taidoiksi ja kirjoittaminen heikoimmaksi taidoksi. Vaikka arviointiskaalat (hyvin, mel-

ko hyvin, huonosti ja alle 3, 3, 4) eivät vastaa toisiaan, vastaajat näyttivät arvioivan, taitojen keskinäisen järjestyksen lisäksi, taidon hallintaa pääpiirteissään samansuuntaisesti ulkopuolisen arvioinnin kanssa. Samansuuntaisuutta voidaan selvittää syvemmin tutkimalla, onko itsearviointin ja ulkopuolisen arvioinnin välillä tilastollista riippuvuutta.

Ulkopuolisen arvioinnin taitokohtaisten (puhuminen, kirjoittaminen, tekstin ymmärtäminen ja kirjoittaminen) tasoarvioiden yhteyttä itsearviointin taitokohtaisiin arviointeihin tarkasteltiin ristiintaulukoinnin avulla. Tulokset vahvistavat yhteyden seuraavien taitojen osalta: sillä, että vastaajat arvioivat puhuvansa suomea hyvin, on erittäin vahva yhteys puhumisen tasoarvioon 4⁶. Samoin tekstin ymmärtämisessä mielestään hyvin lukevien vastauksilla on vahva yhteys taitotasoon 4 ja mielestään melko hyvin lukevilla taitotasoon 3, kuten myös kirjoittamisessa mielestään hyvin kirjoittavien vastauksilla taitotasoon 4. Nämä tulokset vahvistavat osaltaan itsearviointin osuvuutta suhteessa ulkopuoliseen arviointiin.

Haastatteluaineisto

Haastatteluvien asiantuntijoiden puheessa kielitaitoa luonnehditaan eri tavoin. Näistä keskeisiä ovat kielitaito rakenteena tai järjestelmänä, kielitaito välineenä tai työkaluna sekä kielitaito jäsenyytenä tai omistajuussuhteena. On huomioitava, että asiantuntijoiden näkemyksissä erilaiset luonnehdinnat olivat esillä rinnakkain – haastatteltavien joukossa ei siis ollut sellaisia henkilöitä, jotka olisivat painottaneet vain yhtä tapaa luonnehtia tai kuvata kielitaitoa.

Kun haastatteltavat viittasivat kielitaitoon rakenteena tai järjestelmänä, he puhuivat

tavallisesti kielenoppimisesta. Riittävän suomen kielen taidon saavuttamisen esteenä saattoi asiantuntijoiden mukaan olla ”*vaikeat rakenteet*” ja ”*spesifi sanasto*”. Kielitaito ja kielenopetus ilmentyivät varsin usein ”*kielioppina*” ja ”*kaikkena muuna*”, joka integroidaan muihin kotoutumiskoulutuksen sisältöihin eli ”*yhteiskuntaan*”.

Kielitaitoon välineenä ja työkaluna viittaavat näkökulmat korostivat sitä, että kielitaito ei ole itseisarvo, vaan väylä johonkin toimintaan, kuten arjen kielitaitotilanteissa selviämiseen, silta sosiaalisiin verkostoihin tai keino saavuttaa jatkokoulutuksen ja työllistymisen tavoitteita. Kieltä ei siis opita vain kielen ja kielitaidon vuoksi, vaan ylipäätään elämässä eteenpäin pääsemiseksi. Tätä näkökulmaa korostivat erityisesti työhallinnon edustajat. Näkökulmaan kietoutuu myös koulutus- ja yhteiskuntapolittisia arvoja ja periaatteita, joissa kielitaitoon järjestelmänä ja rakenteena viittaavat merkitykset tunnistetaan mutta kyseenalaistetaan. Suomen kielen taitoa pidettiin tärkeänä, mutta ei itseisarvona.

Kielitaitoon yhteiskunnan jäsenyytenä tai sosiaalisena omistajuussuhteena viitattiin silloin, kun haluttiin korostaa maahanmuuttajan kykyä osallistua yhteiskunnan toimintaan. Haastatteluissa pohdittiin sitä, millaista suomea maahanmuuttajan tulisi osata tullakseen vakavasti otetuksi yhteiskunnan jäseneksi. Näissä näkökulmissa pilkahti jälleen suomalaisuusvaje, jota voitaisiin paikata muun muassa koulutuksella. Erityisesti oltiin huolissaan suomi lingua francana -keskusteluista kielitaidon kehittymisen ja jäsenyyden hidastajana:

(1) ”niinku asuntopolitiikka ja täntyyppisii et niitä on muodostunut ja tulee muodostumaan, millä lailla koulutus ja muut palvelut järjestetään niin et me ei anneta muodostua sellaisia lähiöitä mistä on kansainvälisiä esimerkkejä riittävästi jossa

⁶ Itseisarvoltaan yli 2 menevät jakojäännökset viestivät yhteydestä. Yhteys on sitä vahvempi, mitä suurempi jakojäännös on.

niinku maahanmuuttajat seurustelee keskenään ties millä kielellä puutteellisella suomen kielellä ja josta ne ei pääse pinnistään sit ylöspäin” (ministeriö)⁷

Valtaosa kielitaitoon liittyvästä keskustelusta kietoutui kielitaidon riittävyteen ja kotoutumiskoulutuksen taitotasotavoitteisiin. Varsinkin haastatellut kielikouluttajat pitivät tätä taitotasoa vielä liian alhaisena työelämän tehtäviin. Tätä kynnystasoa alhaisempi kielitaito näyttäisi seuraavassa esimerkissä olevan kielikouluttajan mukaan riittämätön jopa arjesta selviytymiseen:

- (2) ”no sehän on ehdoton minimi ja sellase-naankin niin jos ajatellaan et jos B yks ykkönen on sit semmonen että siinä juuri ja juuri pääsee testistä läpi niin voi kysyä että kuinka käyttökelponen se kielitaito on sitten mut että kyl mut on toisaalta kasvatettu niinkun hyväksymään että (nauraa) et niinku se että tää minimi on kertakaikkiaan hyväksyttävä” (kielikouluttaja)

Myös muiden asiantuntijoiden haastatteluissa kaiutettiin kielikoulutuksen virallista tavoitetta ja pohdittiin sen markkina-arvoa niin työelämän kuin muiden sosiaalisten verkostojen kannalta. Maahanmuuttotyön asiantuntijat ja työhallinnon edustajat yhtäältä lainasivat kielikouluttajien näkemyksiä kielitaidon riittävydestä, mutta toisaalta he kaipasivat kielitaidon riittävyysdiskurssiin enemmän väljyyttä ja toleranssia. Itse työelämäkään ei näyttäytyntynyt monoliittisena kokonaisuutena, vaan kielitaidon riittävyttä suhteutettiin eri ammattialoihin ja työtehtäviin. Ala- ja tehtäväkohtaisuus tulisi asiantuntijoiden mukaan ottaa huomioon myös kotoutumiskoulutuksen pedagogisissa ratkaisuisa ja asettaessa tavoitteita yksilöiden ohjaukselle.

⁷ Anonymiteetin vuoksi haastatteluesimerkeissä ei mainita tarkemmin haastateltavien instituutiota.

Käsitykset kielitaidon riittävydestä ja kuvaukset työelämästä kietoutuvat kotoutumiskoulutuksen tavoitteisiin ja sen markkina-arvoon työllisyyden kannalta. Asiantuntijat pitivät hyvänä sitä kotoutumiskoulutuksen tavoitetta, että aikuisen maahanmuuttajan tähtäimenä on työelämä. He kuitenkin tunnistivat kotoutumiskoulutuksen haasteet: kaikille työllistymisen tavoite ei ole realistinen, ja yhteiskuntaan integroitumisen polkuja tulisi koulutuksessa ajatella myös näiden ihmisten kannalta. Tällaisissa pohdinnoissa työllistymisen ja kielenoppimisen välillä nähtiin suora yhteys:

- (3) ”jos ei sitä opi sitä kieltä niin niin sit pitää olla realistiset tavoitteet tietysti ensinnäkin ettei kaikilla voi ollakaan ehkä sit sitä niinku täydellistä avoimille työmarkkinoille heti työllistämisen tavoitetta ja tää meidän järjestelmä on niinku siinäkin suhteessa viel aika kehittymätön ku meillä on tää maahanmuutto on kuitenkin suhteellisen uutta” (ministeriö)

Kotoutumiskoulutuksen markkina-arvoa työllistymisen kannalta pohtiessaan asiantuntijat toivat esille näkemyksen kahden kerroksen väestä – heikon markkina-arvon omaavat kielikoulutusta saaneet kotoutumiskoulutukseen osallistujat ja vahvan markkina-arvon omaavat työperusteiset maahanmuuttajat, jotka eivät ole välttämättä saaneet suomen (tai joillakin paikkakunnilla ruotsin) kielen koulutusta. Nämä näkemykset heijastavat mm. Forsanderin (2004) tutkimustuloksia, joiden mukaan esimerkiksi pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työmarkkina-asema on osoittautunut heikommaksi kuin vaikkapa länsimaisten.

Kaiken kaikkiaan asiantuntijoiden puheessa kaikuu usein näkemys kielitaidosta ominaisuutena, jota joko on tai ei ole. Jakolinjana on taitotasotavoite B1.1, jonka alla olevaa kieli-

taitoa ei noteerata etenään työelämän kannalta, vaikka vähäisenkin kielitaidon merkitys arjessa selviämisen kannalta tunnistettaisiin. B1.1.-taitotason alittaminen saatetaan nähdä myös merkinä epäonnistuneesta kotouttamispolitiikasta niin koulutusjärjestelmän kuin yksilöiden oppimisen kannalta.

KIELITAIIDON RIITTÄVYYTTÄ MONIÄÄNISESTI

Kotouttamistyötä tekevien asiantuntijoiden puheessa suomen tai ruotsin kielen taito nähdään välineenä tai keinona saavuttaa tavoitteita, siltana sosiaaliin suhteisiin ja toisaalta rakenteina tai kielioppina, eräänlaisena autonomisena erillisenä kokonaisuutena, joka linkittyy muihin kotoutumiskoulutuksen sisältöihin, kuten yhteiskuntatietouteen. Kielitaito voi siis saada monenlaisia merkityksiä, sen opiskelua voivat motivoida erilaiset tekijät ja kielitaidon kehittymistä tiettyyn suuntaan voidaan myös ohjata – ei vain koulutuksella vaan myös mm. asuntopolitiikalla. Yhtäältä kieli on vain väline tai integroitava lisä ja toisaalta se on selittävä tekijä tai poliittinen argumentti.

Kotoutumiskoulutuksen tavoitetasoa B1.1 kuvataan toimivaksi peruskielitaidoksi, jolla selviää jokapäiväisen elämän arkitilanteista ja jota pidetään riittävänä kielitaitona kansalaisuuteen (OPH 2007; kansalaisuuslaki 359/2003). Kielitaitoa on kuitenkin myös ennen taitotasoa B1.1, joka seuraa taitotasoa A1 ja A2. A2-tason kielitaidolla selviää tavallisimmista asiointitilanteista, ymmärtää selkeää puhetta ja pystyy lukemaan lyhyitä asiatekstejä ja selkeitä ohjeita ja ilmoituksia. Esimerkiksi Hollannissa ja Norjassa taso A2 riittää kansalaisuuteen (HE 80/2010). ”*Beejkkönen*” on kuitenkin aineistomme valossa taso, jonka ei katsota riittävän työelämään tai se on ”*ihan ehdoton minimi*”, vaikka taso B1.1 ei ole välttämättä kaikkien maahanmuutta-

jien saavutettavissa ja vaikka tätä alhaisemalla kielitaidollakin tehdään jo töitä ja suoritetaan ammatillisia opintoja ainakin siten, että jokin kielitaidon osa-alueista ei ole tasoa B1.1. Onko siis niin, että B1-tasoa ei voida kutsua toimivaksi kielitaidoksi vaan riittämättömäksi tai minimikielitaidoksi työelämän tarkoituksia ajatellen? Onko suomen tai ruotsin kielen taidosta tulossa maahanmuuttajalle vaje, jota on yhä vaikeampi täyttää (vrt. Forsander, 2004)?

Vastaus on ei, jos tarkastellaan maahanmuuttajien itsearviointeja suomen kielen taidosta. Heistä (n=805) suurin osa piti puhumisen, lukemisen ja ymmärtämisen taitoaan vähintään melko hyvänä. Tähän on toki voinut vaikuttaa itsearviointiasteikon kolmijako, joka on voinut ohjata vastaamaan hyvälle puolelle, koska asteikosta puuttui vaihtoehto ”melko huonosti”. Tuloksia arvioitaessa on myös huomioitava, että vastaajat ovat voineet käsittää ja suhteuttaa asteikon tasoja hyvin eri tavoin. Itsearviointiin ovat voineet vaikuttaa muutkin tekijät, kuten arvioijan itsetunto ja -tuntemus, tottumus itsearviointiin sekä keskittyminen tai motivoituminen arviointiin. Vastaajien itsearviot kuitenkin osoittivat, että he näkevät eroja kielitaidon tasoissaan ja kielitaitoprofileissaan: esimerkiksi puhumisen taito on kirjoittamisen taitoa parempi ja ymmärtämistaidot ovat tuottamistaitoja vahvempia. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin muissa tutkimuksissa, joissa maahanmuuttajat ovat arvioineet suullisen taidon kirjallista paremmaksi tai ymmärtämistaidot tuottamistaitoja paremmiksi. (Tarnanen & Suni 2005; Bergbom & Giorgiani 2007.)

Itsearviot ja ulkopuoliset arviot olivat samansuuntaisia, ja tilastollista riippuvuutta oli puhumisen ja tekstin ymmärtämisen arvioiden välillä (vrt. Tarnanen & Suni 2005; Suni 1996). Siihen, että itsearviointi ja ulkopuolinen arviointi olivat keskenään samansuuntaisia, voivat vaikuttaa kotoutumiskoulutukses-

sa tai muussa vastaavassa kielikoulutuksessa omaksutut tavoitteet. Arvioidessaan omaa taitoaan maahanmuuttajat saattoivat siis kaittaa koulutuksessa omaksumiaan käsityksiä kielitaidosta ja sen taitotasoista. Vastaajista yli 90 prosenttia oli opiskellut suomen kieltä ja 61 prosenttia oli osallistunut kotoutumiskoulutukseen.

Tässä tutkimuksessa mukana olleista maahanmuuttajista suurin osa osaa suomea itse- ja ulkopuolisen arvioinnin mukaan vähintään melko hyvin ja heistä suurin osa käyttää suomen kieltä päivittäin tai viikoittain erilaisissa arjen ja työ- tai opiskeluelämän tilanteissa. Oman kielitaidon kokeminen melko hyväksi tai hyväksi viestii myös tyytyväisyydestä ja siitä, että kielitaito on toimivaa ja riittävää, vaikka vastaajat ovat voineetkin suhteuttaa arviointejaan hyvinkin erilaisiin kielenkäyttötilanteisiin. Maahanmuuttajien omat näkökulmat, tavoitteet ja kokemukset tulisikin ottaa huomioon esimerkiksi koulutuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja poliittisessa diskurssissa (Rydén, 2007; Kouritzin, 2000).

Jos kielitaidon jatkumomaista ja profiilimaista luonnetta ei tunnusteta ja oteta julkisessa diskurssissa huomioon, voiko vaarana olla, että kielitaito, vaikka sitä olisi, kääntyy riittämättömyydeksi tai vajeeksi, jota ei hoideta pois tehostetuilla toimenpiteillä, kuten koulutuksen lisäämisellä (vrt. Simons & Maschelein, 2008)? Tarvitaan sekä joustavia että osuvia kriteereitä kielitaidon riittävyyden arviointiin ammattialoitain ja työtehtävittäin. Tämä lisäisi työelämän eettisyyttä: kielitaito ei olisi lähtökohtaisesti portinvartija eri ammattialoilla ja työtehtävissä. Merkittävä haaste on edelleen se, miten ns. sisääntuloammatteissa suhtaudutaan kielitaitoon, miten yksilö etenee koulutuksensa mukaiseen työhön ja mikä on kielikoulutuksen rooli työmarkkina-arvon ja ns. suomalaisuusvajeen paikkaamisessa. Kielikoulutuksen ja työelämän yhteen sovittamisessa keskeistä onkin tiedostua siitä,

nähdäänkö maahanmuuttajien kieli- ja viestintätaidot resurssina vai puutteena.

LÄHTEET

- Arajärvi, P. (2009). *Maahanmuuttajien työllistyminen ja kannustinloukut*. Sisäasiainministeriön julkaisuja 2/2009. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Aro, M. (2009). *Speakers and doers: Polyphony and agency in children's beliefs about foreign language learning*. Jyväskylä Studies in Humanities 118. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Bachman, L. & Palmer, A. (1996). *Language Testing in Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Bergbom, B. & Giorgiani, T. (2007). Maahanmuuttajien suomen kielen taito. Teoksessa M. Vartia, B. Bergbom, T. Giorgiani, A. Rintala-Rasmus, R. Rajala & S. Salminen (toim.), *Monikulttuurisuus työn arjessa*, (s. 65–84). Helsinki: Työministeriö, Työterveyslaitos.
- Dufva, H., Lähteenmäki, M. & Isoherranen, S. (1996). *Elämää kielen kanssa. Arkikäsitteitä kielestä, sen oppimisesta ja sen opetuksesta*. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Dustmann, C. & Fabbri, F. (2003). Language proficiency and labour market performance of immigrants in UK. *The Economic Journal*, 113, 695–717.
- Euroopan neuvosto (2003). *Eurooppalainen viitekehys: kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys*. Helsinki: WSOY.
- Euwals, R., Dagevos, J., Gijsberts, M. & Roodenburg, H. (2007). *The Labour Market Position of Turkish Immigrants in Germany and the Netherlands: Reason for Migration, Naturalisation and Language Proficiency*. Discussion Paper No. 2683. Bonn: Iza.
- Extra, G., Spotti, M. & van Avenmaet, A. (2009). *Language testing, migration and citizenship: Cross-national perspectives on integration regimes*. Lontoo: Continuum.
- Forsander, A. (2004). Tekeekö työ oikeaksi suomalaiseksi? Teoksessa T. Helne, S. Hänninen & J. Karjalainen (toim.), *Seis yhteiskunta - Tahdon ulos!*, (s. 195–215). Jyväskylä: SoPhi.

- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kansalaisuuslain muuttamisesta HE 80/2010. <http://www.edilex.fi/virallistieto/he/viitekortti/20100080>
- Hoffman, D. (2009). Multiple Methods, Communicative Preferences and the Incremental Interview Approach Protocol. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 10(1), Art. 41.
- Helsingin Sanomat (2008). *Maahanmuuttaja kotoutuu kielitaidon ja työpaikan avulla*. Helsingin Sanomien pääkirjoitus 28.12.2008.
- Härmälä, M. (2008). *Riittääkö ett ögonblick näytöksi merkonomilta edellytetystä kielitaidosta? Kielitaidon arviointi aikuisten näyttötutkinnoissa*. Jyväskylä Studies in Humanities 101. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kansalaisuuslaki N:o 359/2003. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030359>
- Knocke, W. & Herzberg, F. (2000) Mångfaldens barn söker sin plats. En studie om arbetsmarknadschanser för ungdomar med invandrarbakgrund. Stockholm: Svartvitts förlag.
- Kouritzin, S. (2000). Immigrant Mothers Redefine Access to ESL classes: Contradiction and Ambivalence. *Journal of Multicultural and Multicultural Development*, 21, (1), 14–32.
- Kokkonen, M. & Tanner, J. (2008). Kielitiedosta kielitaitoon. Teoksessa J. Tanner & M. Kokkonen (toim.), *Kakkoskieli 6. Suomenopetus, kielitaito ja tutkimus*, (s. 9–20). Helsingin yliopisto: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- Lauranto, Y. (2005). Sujuvuuden mittoja. Teoksessa L. Kuure, E. Kärkkäinen & M. Saarenkunnas (toim.), *Kieli ja sosiaalinen toiminta – Language and Social Action*, AFinLAN vuosikirja 63, (s. 127–147). Jyväskylä: AFinLA,
- Opetushallitus (2007). *Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus. Suositus opetussuunnitelmakeksi*. Helsinki: Opetushallitus.
- Paananen, S. (2005). *Maahanmuuttajien elämää suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pöyhönen, S., Tarnanen, M., Vehviläinen, E.-M., Virtanen, A. & Pihlaja, L. (2010). *Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen edistämiseksi*. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Suomen Kulttuurirahasto.
- Pöyhönen, S., Tarnanen, M., Kyllönen, T., Vehviläinen, E.-M. & Rynkänen, T. (2009). *Kielikoulutus maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. Tavoitteet, toteutus ja hallinnollinen yhteistyö*. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Rydén, I.-L. (2007). *Litteracitet och sociala nätverk – Ur ett andraspråksperspektiv*. Rapport om svenska som andraspråk (ROSA) 10. Göteborg: Göteborg University.
- Shohamy, E. (2006). *Language policy: hidden agendas and new approaches*. New York: Routledge.
- Simons, M. & Masschelein, J. (2008). The governmentalization of learning and the assemblage of a learning apparatus. *Educational theory*, 58 (4), 391–415.
- Sisäasiainministeriö (2009). *Maahanmuuttajan tehokkaan kotouttamisen kolme polkua. Kokeilulla toteutettava alkuvaiheen ohjauksen malli Osallisena Suomessa*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Suni, M. (1996). *Maahanmuuttajaoppilaiden suomen kielen taito peruskoulun päättövaiheessa*. Helsinki: Opetushallitus.
- Suni, M. (2010). Työssä opittua. Työntekijän näkökulma ammatilliseen kielitaitoonsa. M. Garant & M. Kinnunen (toim.), *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2010/n:o 2*, (s. 45–58). Jyväskylä: AFinLA.
- Suokonautio, J. (2008). *Palapelin palat paikoilleen: maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, Euroopan sosiaalirahasto. Sosiaaliryöön lisensiaatintyö, Jyväskylän yliopisto.
- Tarnanen, M. (2005). Kielitaito kansalaisuusnäkökulmien keskiössä. Teoksessa L. Kuure, E. Kärkkäinen & M. Saarenkunnas (toim.), *Kieli ja sosiaalinen toiminta – Language and Social Action*, AFinLAN vuosikirja 63, (s. 67–81). Jyväskylä: AFinLA.
- Tarnanen, M. & Suni, M. (2005). Maahanmuuttajien kielitaito ja kieliympäristö. Teoksessa S. Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*, (s. 9–21). Helsinki: Tilastokeskus.

Tarnanen, M., Härmälä, M. & Neittaanmäki, R. (2010). Aikuisten kielitaito ja Yleiset kielitutkinnot. Teoksessa M. Garant & M. Kinnunen (toim.), *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2010/n:o 2*, (s. 59–71). Jyväskylä: AFinLA.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2006). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2007). Kotouttamisen vaikuttavuus ja mittaaminen -projekti. Projektin loppuraportti. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Työministeriö (2005). Maahanmuuttajien koutumiskoulutuksen arviointi. Työpoliittinen tutkimus 267. Helsinki: Työministeriö.

ADEQUACY OF MIGRANTS' FINNISH PROFICIENCY AND EMPLOYMENT OPPORTUNITIES

Mirja Tarnanen, Jyväskylän yliopisto

Sari Pöyhönen, Jyväskylän yliopisto

Language proficiency is a crucial factor for migrants getting employment. The adequacy of migrants' language proficiency and their employment opportunities were considered in the light of the following questions: how do migrants themselves evaluate their proficiency in Finnish and how do these self-assessments relate to the external assessments, how do experts doing migrant-related work see migrants' Finnish proficiency and its adequacy, and what kind of a general picture about the adequacy is formed on the basis of these views. The data comprised questionnaires presented to migrants (n=805), proficiency level ratings, and interviews of experts. The results showed that in expert discourse the target level of present labour-oriented integration training was not regarded as adequate for employment purposes even though the majority of migrants assessed their language proficiency as at least fairly good.

key words: migrants, language proficiency, integration, employment opportunities